

СУБ'ЄКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: адміністративно-правові засади

Олексій Стоєцький,

*ад'юнкту кафедри адміністративної діяльності
Київського національного університету внутрішніх справ*

У статті визначено коло суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки України та обґрунтовані адміністративно-правові засади їх діяльності.

Ключові слова: інформаційна безпека України, суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки України, система забезпечення інформаційної безпеки України, адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки України.

Забезпечення інформаційної безпеки України як найважливішої функції держави реалізується за допомогою відповідної системи як органів державної влади, так і ряду недержавних інституцій. Якщо коло суб'єктів забезпечення національної безпеки України нормативно визначено в концептуальному нормативно-правовому акті, що регулює суспільні відносини у сфері національної безпеки (Законі України «Про основи національної безпеки України»), то коло суб'єктів інформаційної безпеки України не має законодавчого закріплення. Навіть в інших важливих нормативно-правових актах у цій сфері – Стратегії національної безпеки України, Доктрині інформаційної безпеки України – також відсутні норми, що врегульовують цю прогалину. Контент- та івент-аналіз доктринальних джерел у цій сфері дозволяє дійти висновку про наявність декількох синонімічних понять, що репрезентують зазначену тематику («суб'єкти інформаційної безпеки», «інституційний механізм інформаційної безпеки», «система забезпечення інформаційної безпеки», «система інформаційної безпеки» тощо). Саме тому вважаємо актуальним науковим напрямом окреслити взаємозв'язок зазначених понять, визначити авторське бачення щодо найбільш адекватної категорії та виокремити коло суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки.

Виходячи з розуміння загальної проблеми цієї наукової статті, маємо вирішити такі завдання:

- визначити відмінності між поняттями «суб'єкти інформаційної безпеки», «інституційний механізм інформаційної безпеки», «система забезпечення інформаційної безпеки», «система інформаційної безпеки»;
- визначити поняття «суб'єкти інформаційної безпеки», «адміністративні правовідносини в інформаційній сфері»;

- виокремити коло суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки України.

Проблема адміністративно-правових засад суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки України безпосередньо цілісно, системно не розглядалася вченими. Хоча окремі наукові розвідки загальнотеоретичного характеру існують у фахівців з адміністративного права, інформаційного права, теорії держави та права, теорії управління, теорії національної безпеки. Зокрема, ретельно вивчені та використані для написання статті наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як В. Авер'янов, С. Алексеев, І. Арістова, І. Бачило, І. Голосніченко, В. Гурковський, Є. Додін, В. Копилов, Б. Кормич, В. Ліпкан, М. Левицька, О. Логінов, Ю. Максименко, А. Марущак, С. Стеценко, М. Тищенко, В. Шкарупа, О. Харитоновна, Н. Хорощак та ін.

Б. Кормич оперує декількома поняттями: «державно-правовий механізм інформаційної безпеки» й «інституційний механізм інформаційної безпеки». При цьому, якщо державно-правовий механізм інформаційної безпеки автор визначає як сукупність державних інституцій, задіяних у процесі формування та впровадження політики інформаційної безпеки, їх ролей і відносин, що підпорядковані чіткій ієрархії правових норм та принципів [1, с. 148–149], то інституційний механізм інформаційної безпеки, що є складовим елементом державно-правового механізму, має декілька визначень. Відповідно до першого, інституційний механізм інформаційної безпеки України – це сукупність державних інституцій, задіяних у процесі формування та впровадження політики інформаційної безпеки [1, с. 149]. Згідно з другим, інституційний механізм інформаційної безпеки представляє собою сукупність інсти-

тутів публічної влади й інститутів громадянського суспільства, до компетенції яких входить вирішення питань щодо забезпечення умов функціонування та розвитку інформаційної сфери [1, с. 175].

Таким чином, поняття «інституційний механізм інформаційної безпеки» має широке та вузьке розуміння. У вузькому значенні інституційний механізм інформаційної безпеки охоплює виключно державні інституції, задіяні в процесі формування та впровадження політики інформаційної безпеки. У широкому значенні, крім інститутів публічної влади, до його складу входять також інститути громадянського суспільства.

Перелік інституцій, які можуть брати участь у проведенні політики або виробленні конкретних політичних рішень, практично невичерпний і він не обмежується лише органами державної влади та місцевого самоврядування. Так, опрацювання будь-якої проблеми, пов'язаної з політикою інформаційної безпеки, може бути доручене певним науковим установам, групам експертів [1, с. 172].

Отже, суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки є не лише органи державної влади, а й недержавні, що відповідає нормам нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері інформаційної безпеки України. Хоч як широке, так і вузьке розуміння інституційного механізму не охоплює такого важливого суб'єкта забезпечення інформаційної безпеки, як громадяни України, зводячи коло суб'єктів виключно до державних і недержавних інституцій. Саме тому вважаємо, що поняття «інституційний механізм інформаційної безпеки» є більш вузьким поняттям щодо поняття «суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки».

Поняття «система забезпечення інформаційної безпеки України» має своїм правовим підґрунтям вже не чинну Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України, в якій був розділ 5 «Система забезпечення національної безпеки України». Оскільки система забезпечення інформаційної безпеки України є частиною системи забезпечення національної безпеки України, розглянемо останнє поняття, що було нормативно закріплене в першому українському нормативно-правовому акті, який регулював суспільні відносини у сфері національної безпеки України.

Згідно з Концепцією, для формування збалансованої державної політики та ефективного проведення комплексу узгоджених заходів щодо захисту національних інтересів у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах створюється сис-

тема забезпечення національної безпеки України [2].

Крім того, у зазначеній Концепції система забезпечення національної безпеки визначалась як організована державою сукупність суб'єктів державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних цілями та завданнями щодо захисту національних інтересів, що здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України. У ній закріплювались такі основні суб'єкти системи забезпечення національної безпеки, як [2]:

Український народ;
Верховна Рада України;
Президент України;
Рада національної безпеки і оборони України;
Кабінет Міністрів України;
Конституційний Суд України;
суди загальної юрисдикції;
Прокуратура України;
Національний банк України;
міністерства й інші центральні органи виконавчої влади;
Воєнна організація держави.

Згідно з системним підходом, системі забезпечення національної безпеки мають бути властиві такі ознаки:

- цілісність і системна єдність щодо середовища та зовнішніх систем;
- наявність загальної системної мети (групи цілей);
- наявність компонентів (підсистем і елементів) системи та зв'язків між компонентами;
- наявність складної системи функцій, що є результатом дії системи й її компонентів для досягнення системної мети;
- наявність системної структури як способу взаємозв'язку та взаємодії компонентів, ієрархічність такої структури;
- існування соціальної системи в оточенні (середовищі), що несе певні обмеження.

Отже, використання поняття «система» свідчить про більш високий, взаємоузгоджений та організований характер діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки. Таким чином, система забезпечення національної безпеки складається з суб'єктів забезпечення національної безпеки, тобто зазначені поняття співвідносяться між собою як загальне і конкретне.

Як зазначають окремі дослідники, система національної безпеки не є ідентичною системі забезпечення національної безпеки, оскільки останній надається роль забезпечуючого елемента, а не системоутворюючого [2, с. 262], тобто система національної безпеки охоплює не тільки суб'єктів, а й об'єкти, відносини, що виникають між ними, тощо.

Незважаючи на те, що найбільш адекватним є поняття «система забезпечення інфор-

маційної безпеки», ми використовуватимемо дефінітивно закріплене поняття «суб'єкти забезпечення національної безпеки України», екстраполюючи його на предмет дослідження – інформаційну безпеку України.

Як ми вже зазначали, інформаційна безпека є складовою національної безпеки України. Саме тому важливими є статті Закону України «Про основи національної безпеки України», що закріплюють коло, повноваження й основні функції суб'єктів забезпечення національної безпеки України. Догматико-юридичний аналіз статей зазначеного Закону, дозволяє дійти висновку про деяку невідповідність і суперечливість окремих норм. Так, у ст. 4 Закону закріплено, що суб'єктами забезпечення національної безпеки України є: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства й інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; місцеві державні адміністрації й органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України; Служба безпеки України; Державна прикордонна служба України й інші військові формування, утворені відповідно до законів України; громадяни України, об'єднання громадян.

У статті 9 «Повноваження суб'єктів забезпечення національної безпеки» цього Закону перелік та коло суб'єктів забезпечення національної безпеки дещо інший, зокрема: Президент України; Верховна Рада України; Рада національної безпеки і оборони України; Кабінет Міністрів України; Національний банк України; міністерства, Служба безпеки України й інші центральні органи виконавчої влади; місцеві державні адміністрації й органи місцевого самоврядування; Воєнна організація держави; правоохоронні органи; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; громадяни України.

Ми погоджуємось з думкою дослідників, які вважають дивним те, що серед суб'єктів забезпечення національної безпеки відсутній Конституційний Суд України, який як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів у сфері національної безпеки Конституції України, дає офіційне тлумачення Конституції та законів України з відповідних питань [3, с. 82]. Крім того, у ст. 9 цього Закону з'являються нові суб'єкти забезпечення національної безпеки: Воєнна організація держави та правоохоронні органи.

Якщо дефініція поняття «*правоохоронні органи*» як органи державної влади, на які Конституцією та законами України покла-

дено здійснення правоохоронних функцій, що закріплено ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» є зрозумілою, то дефініція поняття «*Воєнна організація держави*» як сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до законів України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем з боку суспільства та безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх загроз, є нечітко визначеною, оскільки майже всі органи державної влади підпадають під це визначення. Але як за суб'єктом складом, так і за компетенцією механізм інформаційної безпеки повинен дещо відрізнитися від традиційного механізму державного управління [3, с. 172].

Більш детально зміст поняття «Воєнна організація держави» розкрито в Концепції (основи державної політики) національної безпеки України, згідно з якою Воєнна організація держави включає в себе Збройні Сили України, Службу безпеки України, Національну гвардію України, внутрішні війська, органи та підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, Прикордонні війська України, військові підрозділи Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, інші військові формування, утворені відповідно до Конституції України; забезпечує оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності її кордонів; протидіє зовнішнім і внутрішнім загрозам воєнного характеру; бореться з організованою злочинністю; забезпечує захист населення в разі катастроф, стихійних лих, небезпечних соціальних конфліктів, епідемій тощо. Отже, можна стверджувати, що недоречно виокремлювати нарівні з Воєнною організацією держави правоохоронні органи; недоцільно також виділяти таких суб'єктів, як міністерства, Служба безпеки України й інші центральні органи виконавчої влади, що є правоохоронними органами, тобто охоплюються поняттям «воєнна організація держави».

Не менш дискусійним, але важливим для розкриття кола суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки України є питання співвідношення понять «суб'єкт адміністративного права» та «суб'єкт забезпечення інформаційної безпеки». Визначення адміністративно-правового статусу суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки, як і загалом адміністративно-правового статусу різних суб'єктів адміністративного права, має певні труднощі через неоднозначність в адміністративних розвідках критеріїв класифікації суб'єктів адміністративного права та дискусійність їх кола.

Так, В. Колпаков та О. Кузьменко розрізняють такі види суб'єктів адміністративного права: Президент України; органи виконавчої влади; державні службовці як суб'єкти, у діяльності яких об'єктивуються повноваження державних органів управління; громадяни України, іноземці, особи без громадянства; органи місцевого самоврядування; об'єднання громадян; суб'єкти підприємницької діяльності.

Інші фахівці адміністративного права викремлюють такі основні види суб'єктів адміністративного права, як фізичні особи – громадяни України, іноземці, особи без громадянства; юридичні особи – органи виконавчої влади, будь-які інші державні органи, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації (в особі їх керівників, які очолюють органи управління цих підприємств, установ, організацій); колективні суб'єкти (управління), які не мають ознак юридичної особи, але тією чи іншою мірою наділені нормами адміністративного права певними правами й обов'язками: структурні підрозділи державних і недержавних органів, підприємств, установ, організацій, деякі інші громадські утворення (на кшталт загальних зборів громадян за місцем проживання) [4, с. 185].

Відаючи належне наведеним позиціям, С. Стеценко пропонує дещо інший варіант класифікації суб'єктів адміністративного права за критерієм кількісного показника у поєднанні з мірою належності до держави, зокрема на 2 види [5, с. 147]:

індивідуальні: громадяни України; іноземці; особи без громадянства;

колективні: державні (Президент України; органи виконавчої влади; інші державні органи й організації); недержавні (органи місцевого самоврядування; об'єднання громадян; релігійні організації; інші недержавні органи та організації).

Враховуючи зазначені класифікації суб'єктів адміністративного права й екстраполюючи норми нормативно-правових актів, що

регулюють суспільні відносини у сфері національної безпеки, пропонуємо авторську класифікацію суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки України:

державні інституції: Президент України; органи виконавчої влади; інші державні органи й організації;

недержавні інституції: органи місцевого самоврядування; об'єднання громадян; інші недержавні інституції;

громадяни України.

Оскільки визначення поняття «суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки України» нормативно не закріплено в Законі України «Про основи національної безпеки України», Стратегії національної безпеки України та Доктрині інформаційної безпеки України, вважаємо за необхідне висловити авторське розуміння поняття «суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки України».

Суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки України є система державних і недержавних інституцій, а також громадяни України об'єднаних спільною метою щодо захисту національних інтересів в інформаційній сфері.

Отже, коло суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки України представляє собою багаторівневу систему, що має спільну мету – забезпечення інформаційної безпеки України, але різні повноваження, можливості, засоби тощо.

Література

1. Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України. – О., 2003. – 472 с.
2. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1997. – № 10. – Ст. 85.
3. Літкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України. – К., 2003. – 600 с.
4. Адміністративне право України: Академічний курс: У 2 т. – К., 2005. – Т. 1. – 624 с.
5. Стеценко С. Г. Адміністративне право України. – К., 2008. – 624 с.

This scientific work is about subjects of information security of Ukraine provision as a part of national security and administrative bases their activity.

В статтє определєн круг субъектєв обеспєченя информациєннєй бєзопасности Украины, а также административно-правєвые аспекты их деятельности.

